

Terapevtski pes in aktivni učenec

Therapy Dog and Aktive Student

Irma Golob

CIRIUS Kamnik

irmaglb3@gmail.com

Povzetek

Pričujoči prispevek prikazuje inovativen pristop pri poučevanju učencev s posebnimi potrebami. V CIRIUS Kamnik že štiri leta izvajamo projekt Terapevtski pes v razredu, kjer je v oddelke z gibalno oviranimi učenci z motnjo v duševnem razvoju redno vključen terapevtski pes Alvin. Dejavnosti s psom zajemajo vsa področja Posebnega programa vzgoje in izobraževanja. Prisotnost psa v razredu ima pozitiven in sproščujoč vpliv, skrbno izbrane dejavnosti pa spodbujajo celostno aktivnost učencev ter s tem realizacijo zastavljenih ciljev na področju spoznavnih procesov, gibalnih spretnosti in sensorike, socializacije, komunikacije, govora ter čustvovanja. Alvin se je izkazal kot odličen učiteljev delovni partner in motivator za večjo aktivnost učencev. Koristi vključitve psa v učni proces potrjujejo tudi različne raziskave v tujini, kjer je izobraževanje s psom (AAE - Animal Assisted Education) veliko bolj poznano.

Ključne besede: AAE, aktivni učenec, gibalno oviran učenec z motnjo v duševnem razvoju, terapevtski pes.

Abstract

The article presents an innovative approach in teaching students with special needs. In the CIRIUS Kamnik, a *Therapy Dog in Classroom* project has been carried out for four years. A therapy dog named Alvin has been regularly brought in classes of children with physical and mental disabilities.

Activities which include the dog cover all areas. Presence of the dog has a positive and relaxing impact in the classroom while carefully chosen activities promote integrated activities of the students and, through this, realisation of the set objectives regarding cognitive processes, motor and sensory skills, socialisation, communication, speech and expression of emotions.

Alvin has proved to be an excellent working partner of a teacher and motivator increasing the activity of the students. Beneficial impacts of the inclusion of a dog in a learning process have also been confirmed by different researches performed abroad where an Animal Assisted Education (AAE) is widely practiced.

Keywords: active student, Animal Assisted Education (AAE), children with physical and mental disabilities, therapy dog.

1. Uvod

Pred štirimi leti sva z našim domačim psom Alvinom opravila izobraževanje pri Društvu za terapijo z živalmi Ambasadorji nasmeha in pridobila naziv »terapevtski par«. S tem sva pridobila dovoljenje za izvajanje aktivnosti s psom (AAT) v različnih ustanovah. Pri svojem delu sem doživela pozitivne vplive psov na otroke in mladostnike s posebnimi potrebami, zato

sem razmišljala, kako bi te učinke povezala s svojim delom v razredu. Sprva se mi je ideja, da vključim Alvina v redno delo z učenci, zdela neizvedljiva, saj ni bilo ne strokovnega gradiva, niti primerov dobre prakse o tem. Vseeno sem idejo in organizacijsko shemo predstavila ravnateljici in drugim strokovnim sodelavkam, ki pa so me z navdušenjem podprle. Tako je postal naš pes Alvin redno, en dan v tednu, »drugi učitelj« v skupini. Dobro načrtovana organizacija dela, skrbna priprava dneva, timsko delo ter prijazen in vodljiv pes so pokazali izredno dobre rezultate.

2. Učenci s posebnimi potrebami v CIRIUS Kamnik

Pri učencih z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju je pouk prilagojen posebnostim učencev in se izvaja skladno s cilji, načeli in vsebinami, določenih v Posebnem programu vzgoje in izobraževanja. Učence je potrebno opremiti z znanji, pomembnimi za vključevanje v življenje. Spodbujamo celostni razvoj na zaznavnem, gibalnem, čustvenem, govornem in socialnem področju. Načela izvajanja posebnega programa so usmerjena v učenčevo aktivnost, ki jo je potrebno s specialno pedagoškimi sredstvi zagotoviti tudi pri učencih z najskromnejšimi učnimi potenciali ter doseči čim večjo možno stopnjo sodelovanja učencev. Tudi samo izvajanje pouka prilagajamo njihovim posebnostim, ki se v procesu učenja kažejo med drugim predvsem v znižani motivacijski sferi, pomanjkanju elementov aktivnosti ter slabši intencionalni usmerjenosti. Prav zato potrebujejo neprestano stimulacijo (Grubešič, 2014).

V Centru za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje CIRIUS Kamnik so učenci v treh oddelkih PPVIZ z zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju ter težko gibalno ovirani. Za gibanje uporabljajo navadne vozičke in vozičke na elektromotorni pogon. Prav v vseh aktivnostih potrebujejo pomoč. Dva učenca imata motnjo avtističnega spektra. Večina ima težko govorno-jezikovno motnjo, zato je tudi sporazumevanje prilagojeno in poteka s pomočjo odraslega. Učence učimo uporabljati nadomestno komunikacijo. V projekt so bili vključeni vsi učenci v oddelkih PPVIZ v starosti od 7 do 23 let, število je letno nihalo od 11 do 19. V vsakem oddelku je poleg učitelja stalno prisotna tudi spremljevalka.

3. Projekt Terapevtski pes v razredu v CIRIUS Kamnik

V šolskem letu 2012/13 sem kot učiteljica v oddelku PPVIZ pričela z izvajanjem projekta Terapevtski pes v razredu. Od leta 2013/14 pa poteka pod okriljem Zavoda RS za šolstvo kot inovacijski projekt. V šolsko delo sem vključila svojega (takrat triletnega) psa Alvina (sl. 1), pasme mejni ovčar (border collie) in k sodelovanju povabila strokovne sodelavke, učiteljico, knjižničarko, delovno terapevtko in logopedinjo. Dokazano je, da družinski psi spodbudno vplivajo na gibalni, spoznavni in psihosocialni razvoj otroka (Zupanc, 2011). Prav to smo želeli izkoristiti tudi pri delu z učenci s posebnimi potrebami.

Prihod psa v šolo zahteva od strokovnega delavca veliko priprav. Pri svojem delu mora biti inovativen in se zavedati, da bo delo s psom v šoli, poleg velikega zadovoljstva, prineslo tudi obilico dodatnega dela (več o tem Trampuš, 2014, str. 74-100).

Preden je Alvin zakorakal skozi šolska vrata, sem najprej morala opredeliti cilje in vsebino projekta. Pridobila sem podporo in pisno soglasje vodstva šole ter staršev. Tudi sodelavcem sem predstavila projekt in si z nekaterimi zagotovila tesno sodelovanje pri samem izvajanju dejavnosti s psom. Pri starših in zdravstveni službi sem pridobila podatke o morebitnih alergijah, strahovih oz. zadržkih učencev. Zelo pomembna je bila podpora ravnateljice, da sem lahko pripravila delovno okolje (primeren urnik, urejen, dovolj velik in varen razred, miren kotiček za umik oz. počitek psa, higienske pogoje, prostor za didaktični material...). Pred prvim prihodom psa v šolo sem izvedla uro priprave za učence in za vse sodelujoče sodelavke, Poudarila sem pravila dela ter vlogo udeležencev (odrasli moramo omogočiti

učencu, da v čim večji meri aktivno sodeluje v dejavnosti, pozornost psa tako usmerjamo k učencu in ne k sebi) ter naš odnos do psa: na kaj moramo biti pozorni, spoštovanje do psa, upoštevanje njegovih potreb, prepoznavanje telesne govornice in drugo.

Zelo pomembna je priprava psa na delo v razredu. Pes, ki vstopa v šolski prostor, je poseben pes. Njegova posebnost ni v pasmi, velikosti ali kakršni koli drugi telesni posebnosti. Za delo v razredu ga odlikuje njegov značaj: prijaznost, potrpežljivost, naklonjenost neznanecem, rad mora delati z učenci in ne glede na situacijo, mora ostati vodljiv in obvladan, pod skrbnim vodstvom vodnika (Trampuš, 2014). Pes mora biti v dobri kondiciji, redno cepljen in veterinarsko pregledan. Zelo pomembna je njegova povezanost z vodnikom (sl. 2). Vodnik psa je lahko istočasno v vlogi učitelja in vodnika, lahko pa učitelj v učnem procesu sodeluje s primernim vodnikom in njegovim terapevtskim psom.

Slika 1: *Alvin*

Slika 2: *Zelo pomembna je povezanost med psom in vodnikom.*

Z Alvinom, našim družinskim psom, sva opravila mednarodno priznan izpit za psa spremljevalca (BBH) ter tečaj za terapevtski par v Društvu za terapijo z živalmi Ambasadorji nasmeha, kjer sva aktivni par. Imava dokazilo oz. certifikat »Terapevtski par«, ki nama omogoča delo v šolah ter drugih ustanovah. Certifikat se letno obnavlja z izobraževanjem za vodnika živali ter preverjanjem sodelovanja med psom in vodnikom. Pojem »terapevtski pes« v šolskem prostoru ni preveč primeren, saj ne gre za neko terapijo oz. zdravljenje. Gre za podporo vzgojno-izobraževalnemu procesu (Trampuš, 2014). V skupini učiteljev, ki delamo s psi v različnih vzgojno-izobraževalnih ustanovah, si prizadevamo, da bi uvedli nov termin »šolski pes«.

Pri vključitvi psa v učni proces smo oblikovali dva osnovna cilja, ustvariti spodbudno učno okolje ter povečati aktivnost učencev. Aktivnost kot cilj zajema tako senzomotoriko in spoznavne procese kot tudi socialno in čustveno področje. Želela sem, da v ponujenih dejavnostih s psom, učenec vzpostavi stik s psom, je pozoren, opazuje, pomni, sledi dejavnosti, zavzeto rešuje učne liste, želi spremeniti položaj telesa, spremlja branje knjige z vsemi čutili, uporablja več govorne ekspresije oziroma simbole nadomestne komunikacije, doživlja več socialnih stikov z vrstniki ter prijetnih čustev in se uči empatije.

Prek treh oblik učnih dejavnosti s psom: športne igre s psom (sl. 3), berem s psom (sl. 4) in učna ura s psom smo uresničili vse zastavljene cilje.

Alvin je bil prisoten v šoli vsako sredo. Prvo uro smo bili v telovadnici in izvajali prilagojene športne igre. Alvin je užival v igri. Postal je čudovit motivator za razvijanje gibalnih spretnosti. Iz telovadnice smo se z Alvinom sprehodili do knjižnice. Učenci so ga izmenično ponosno vodili na povodcu. V knjižnici se nam je pridružila delovna terapevtka. Pod njenim strokovnim vodstvom so učenci spreminjali položaj telesa z namenom, da so bili udobno nameščeni na blazinah, sedežnih vrečah oz. vozičkih. Tudi telesni stik s psom je bil tako lažji. V uvodnem delu smo se igrali običajno tako, da so učenci skrili priboljšek ob svojem telesu, Alvin pa ga je moral poiskati. Nato pa smo vsi skupaj, tudi Alvin, prisluhili

branju knjige. Knjižničarka je skrbno izbirala slikanice in knjižice s »pasjo« vsebino ter jo primerno interpretirala.

Slika 3: Športne igre s psom

Slika 4: Berem s psom

V času odmora so zelo radi prišli v oddelek tudi drugi učenci, ki so se želeli poigrati z Alvinom.

Po uri odmora (sprehod v bližnji okolici), je na sledila učna ura s psom. Vsebino smo prilagodili učnemu načrt in jo na poseben način utrjevali še v druženju z Alvinom.

Tako smo se učili tudi novih simbolov v nadomestni komunikaciji, ki sva jih pripravili skupaj z logopedinjo (sl. 5). V sproščenem vzdušju in nenehni interakciji smo se približevali doseganju ciljev.

Slika 5: Nekaj simbolov nadomestne komunikacije, ki jih uporabljamo v projektu.

Po prvem letu izvajanja projekta sem pripravila vprašalnike za učitelje, učence in njihove starše. Učitelji na šoli so izrazili pozitivno oceno projekta. Učenci so v odgovorih potrdili, da zelo radi sodelujejo v aktivnostih s psom. Njihovi starši so bili navdušeni, izjavili so, da prisotnost psa v oddelku vpliva tudi na dinamiko odnosov v družini, predvsem pa na vsebino pogovorov.

Težko gibalno ovirani učenci z motnjo v duševnem razvoju in težko govorno jezikovno motnjo redko doživljajo občutek pomembnosti, samostojnosti in sprejetosti. Aktivnosti s psom jim to omogočajo. Alvin se z mahajočim repom vsakega posebej srčno razveseli, sprejema jih take kot so, prinaša jim igrače in jih uboga. Učenci so zelo ponosni, da imajo v razredu psa.

4. Aktivnost učenca s psom vpliva na spoznavni razvoj

Ob vključitvi psa v učni proces smo običajnim dejavnikom učenja, učitelju, učencem in učnim okoliščinam, dodali nov, živ element, psa, ki kot neposreden dejavnik močno vpliva na celoten proces učenja in dela. Učenci prek aktivnosti s psom doživljajo močno, pozitivno osebno izkušnjo z vsemi čutili in čustvi. Tako izkustveno učenje v sproščenem, veselem, edinstvenem in varnem okolju je vseživljenjskega pomena. Prek procesov zaznavanja,

čustvovanja, razmišljanja in delovanja učenci uspešno usvajajo različna znanja, dosegajo zastavljene cilje in pridobivajo samozavest.

Učitelj naj bi znal zbuhati in vzdrževati pozornost učenca. Z aktiviranjem zunanjih in notranjih dražljajev mora spodbuditi pozornost učenca za pomembne dražljaje oz. sporočila. Pri tem mu pomaga uvajanje novosti in presenečenj, zbujanje čustev radovednosti in napetosti pričakovanja, kaj bo sledilo (Marentič Požarnik, 2003).

Pes kot »živ element« v učnem procesu ustvarja vse to. Kot magnet vleče pozornost učencev, ki jim odnos s psom postane osebno pomemben, želijo si sodelovanja z njim, zato sledijo in vztrajajo v dejavnostih (sl. 6). Pridobljena znanja so trajnejša, saj je čustvena in miselna angažiranost učencev visoka, kar ugotavlja tudi ameriška raziskava (Putz, 2014).

Slika 6: Učenec si želi sodelovanja s psom

Slika 7: »Kako si mehak«.

Slika 8: Priboljšek je zelo droben.

5. Razvijanje gibalnih spretnosti in sensorike s pomočjo terapijskega psa

Prva in osnovna oblika otrokove aktivnosti je igra. V vseh kulturah predstavlja ključen vidik razvoja otroka. Prek igre otrok razvija svoje sposobnosti: socialne, intelektualne, ustvarjalne in gibalne (Marjanovič, Musek, 2001). Gibalno oviran otrok z motnjo v duševnem razvoju je v elementu igre prikrajšan za marsikatero izkušnjo v primerjavi z zdravimi vrstniki. Kljub temu pa si igre želi in v njej uživa. Veselje do igre je skupna značilnost človeka in živali. Zato je bila metoda igre s psom v povezavi z gibalnimi dejavnostmi odlična in celostna metoda, preko katere so učenci razvijali grobo in fino motoriko ter pridobivali različne senzomotorne dražljaje (sl. 7 in 8). Pes je odličen motivator za večjo gibalno dejavnost, kar potrjuje tudi raziskava v programih pomoči otrokom s preveliko težo (Wohlfarth, Mutschler, Beetz, Kreuser in Korsten-Reck, 2013).

Skrbno sem izbirala pripomočke, igrače in športne rekvizite, ki bi omogočile doseči zastavljeni cilj. Alvin neizmerno rad lovi in išče žogice, ter jih prinaša nazaj. Zato sem uporabljala različne vrste žogic: mehke, iz pliša ali tkanine, gumijaste, gladke, bodeče, luknjičaste in druge.

Pri igri Katera žoga je prava? (sl. 9) so si pridobili izkušnje pri rokovanju z različnimi materiali in pri pravilnem odgovoru nagradili Alvina z metom žogice.

Z žogicami, ki so votle, so razvijali fino motoriko, saj so se morali precej potruditi, da so s pincetnim prijemom prijeli priboljšek in ga skrili v žogico. Uporabljala sem tudi plišaste živali, nekatere so imele žepke z zadrgo, v katero so skrili pasji priboljšek, hkrati pa vadili zapiranje in odpiranje zadrge. S prepletenimi vrvicami smo vadili stisk in moč rok, saj jih je Alvin z veseljem vlekel.

Z didaktično igračo »Karlie« (Doggi brain train) so se preizkušali v spretnosti odkrivanja predalčkov, v katera so skrivali priboljške za Alvina.

Pri športnih igrah smo uporabljali različne športne rekvizite, obroč, kolebnico, elemente za poligon in blazine. Poleg različnih žog smo v igri uporabljali tudi balone, ki so Alvinova najljubša igrača. Tudi plesali smo in se vrteli naokrog.

Gibalne dejavnosti smo sprva izvajali v razredu, nekajkrat tudi na prostem, v okolici zavoda. Zadnji dve leti jih izvajamo predvsem v telovadnici. To obliko učne dejavnosti smo poimenovali športne igre s psom.

Slika 9: Katera žoga je prava?

Slika 10: Učenci opazujejo igro učenca s psom.

6. Razvijanje socialnih veščin in komunikacijskih spretnosti

Težko gibalno ovirani otroci s težko govorno motnjo težko vzpostavljajo stike z drugimi, še posebej pa z vrstniki. Tudi v mojem razredu potekajo socialne interakcije učencev predvsem z odraslo osebo. Dokazano je, da psi posredno pomagajo k boljši socialni interakciji in komunikaciji med ljudmi (Zupanc, 2011), zato smo načrtovali skupne ure v projektu tako z mlajšimi kot s starejšimi učenci oddelkov PPVIZ (sl. 11). Učence sem spodbujala, da so pozorni na aktivnost drugih učencev (sl. 10) in izbirala igre, kjer je bilo potrebno sodelovanje med njimi (npr. učenci si podajajo žogice, zadnji jo vrže psu ...).

Alvin se je vsakega učenca ob prihodu razveselil in ga pozdravljajal z mahajočim repom. Prav zaradi njega so učenci iz drugih razredov ob odmorih prihajali v naš razred, da bi ga pobožali in se z njim igrali, jaz pa sem jih spodbujala k skupni igri z mojimi učenci (sl. 12). Veliko stikov z drugimi so doživeli učenci, ko so peljali Alvina po šolskih hodnikih v knjižnico in telovadnico oz. v okolici zavoda (sl. 14). Imeli smo vrstni red, kateri učenec ga bo peljal na povodcu, in tisti, ki je bil na vrsti, je ponosno in s trudom stiskal povodec v pesti. Pri njima so se radi ustavljali učenci, dijaki in drugi zaposleni. Seveda je bil učenec, ki je vodil Alvina, opazen in pomemben.

Slika 11: Druženje z učenci je »sladko« .

Slika 12: Igra z drugimi učenci med odmorom.

Psi delujejo kot socialni magnet za druge ljudi in so osrednja tema pogovora tudi pri ljudeh, ki imajo omejene fizične ali komunikacijske sposobnosti, ugotavljata Marinšek in Tušak (2007).

Spodbujala sem tako besedno kot nebesedno komunikacijo. Pri dejavnostih smo se poslušali med seboj in se odzivali drug na drugega. Odzivi so bili predvsem nebesedni: pogled, nasmeh, enozložnice, pa tudi dotik. Komunikacija s psom je potekala s pomočjo odraslega, predvsem mene kot učiteljice in vodnice. Dva učenca sta se naučila imenovati Alvina, sicer na svoj način, vendar ju je Alvin razumel in ob njunem klicanju prišel k njima. To jima je bilo v veliko veselje. Eden od učencev je za komunikacijo s psom razvil povsem svojo »govorico kretenj«. Alvin ga je razumel in se na določeno kretnjo (in veliko učenčevo veselje) usedel oz. ulegel (sl. 13).

Slika 13: Pes razume učenčevo kretnjo in se usede.

Slika 14: Peljem Alvina na povodcu.

Tudi v dneh, ko Alvin ni bil prisoten, so se učenci želeli pogovarjati o njem. Sami so dajali pobudo, da jim pripovedujem, kaj dela Alvin doma, jim pokažem slike, ob odhodu domov pa naročali, naj ga pozdravim.

Za lažje sporazumevanje in večjo aktivno vlogo učenca že uporabljamo nekaj simbolov v nadomestni komunikaciji (sl. 5), to pa je področje, ki ga je potrebno še nadgraditi.

7. Razvijanje čustev in empatije

Že pasji pozdrav, naravno obnašanje in brezpogojna ljubezen vzbudijo v človeku občutek večje vrednosti, boljšega počutja, boljše samopodobe (Zupanc, 2011). Alvin je omogočal vsakemu učencu, da se je počutil zaželjenega, sprejetega in pomembnega. Izražali so čustva veselja in zadovoljstva. Strah, ki se je pri nekaterih pojavil na začetku, je bil premagan.

Slika 15: Premagal sem strah in zdaj sva prijatelja.

Slika 16: Daj mi tačko.

Alvin je pristopal do vsakega učenca brez izjeme z veseljem in željo po stiku z njim. Sledil je njihovim aktivnostim s potrpežljivostjo ter ubogal njihove ukaze (sl. 16). Eden od učencev, ki se je bal psov, je na začetku projekta dogajanje opazoval od daleč ali iz stojke, po korakih je dopuščal, da se mu Alvin približuje. Priboljške je najprej spuščal na tla, nato dovolil, da jih vzame s čevlja, kasneje s kolena. Počasi je začel iskati telesen stik z njim. Zaradi zakrčenosti telesa se je moral zelo potruditi, da je dosegel Alvinov hrbet in ga pobožal. Uspelo mi je ujeti trenutek njenega nežnega pozdrava (sl. 15).

V celotnem dogajanju se je pri učencih razvijala tudi empatija. Naši učenci so v družinah običajno v središču pozornosti, pa tudi v šoli vedno v spremstvu odraslega in v vlogi prejemnika pomoči. Empatija oz. razumevanje drugega (zaznavanje čustev) je zaradi tega slabo razvita. Spodbujala sem jih, da opazujejo Alvina: kaj dela, kaj potrebuje, kako se počuti, kaj nam želi sporočiti, kako mu lahko pomagamo, kaj mu je všeč in kaj ne.... S tem sem jih iztrgala iz vsakdanjega kroga zadovoljevanja predvsem lastnih potreb in usmerila izven sebe k drugemu, hkrati pa omogočila tudi večje razumevanje samega sebe.

8. Zaključek

Vključitev psa v redno izvajanje učnega procesa v razredu predstavlja veliko spremembo v tradiciji poučevanja. Vpliv učinkuje na vključene učence, kakor tudi na celotno šolsko oziroma pri nas zavodsko vzdušje. Na podlagi lastnih izkušenj lahko trdim, da dviguje kakovost bivanja v šolskem okolju.

V zadnjih letih sem spoznala nekaj pedagoških delavk, ki ravno tako vključujejo psa v redno izvajanje vzgojno-izobraževalnega procesa. Želimo se povezati ter širiti informacije in znanja. Ne glede na to, ali delajo s psom v vrtcih, rednih šolah, šolah s prilagojenim programom ali srednjih šolah, povsod so rezultati izjemno dobri. Pri Zavodu RS za šolstvo je izšla poučna knjiga Tačke v šoli. To dokazuje, da se šolska vrata psom na naših šolah odpirajo, vendar pa je ta način dela v Sloveniji še vedno izjema.

Alvin daje podporo tudi meni. Kadar pridem z njim v šolo, ne morem biti slabe volje. Srečujem vesele obraze, ki naju pozdravljajo, učenci, pa tudi odrasli, želijo pobožati Alvina. Z zaupanjem sledi mojim navodilom, a hkrati vnaša v delo svoj lastni element - pozitivno življenjsko energijo in željo po delu z ljudmi.

Na koncu ne morem brez omembe tega, da so naši učenci »drugačni« otroci. Prav zaradi vključevanja psa in njegove »druge drugačnosti« se odpira možnost »govora srca srcu«, kot to nakazuje Kocjančič (2016). Središče drugačnega bitja, ki v svoji tujosti nagovarja moje. Spoznamo ga lahko le, če ga imamo radi in zanj prijazno skrbimo .... S tem rastemo v človečnosti. To velja tako za osebni odnos učitelja do učencev kot učencev do učitelja in do vseh drugih, vključno s psom.

Literatura

Kocjančič, G. (2016). *O nekaterih drugih: štiri eseji o preobilju*. Ljubljana: Beletrina.

Grubešič, S. (2014). *Posebni program vzgoje in izobraževanja*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno: s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/posebni_program/Posebni_program_vzgoje_in_izob.pdf

Marentič Požarnik, B. (2003). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.

Marinšek M., Tušak, M. (2007). *Človek žival: zdrava naveza*. Maribor: Založba Pivec.

Marjanovič Umek, L. in Lešnik Musek, P. (2001). Igra v kurikulumu za predšolske otroke. V M. Zupančič, urednik, *Psihologija otroške igre. Od rojstva do vstopa v šolo*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Putz, J., N. (2014). Animal-Assisted Therapy and its Effects on Children in Schools. Pridobljeno s http://sophia.stkate.edu/msw_papers/379

Trampuš, M. (2014). *Tačke v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Zupanc, A. (2011). *Vpliv šolanih psov na kakovost življenja ljudi*. (Diplomsko delo). Zdravstvena fakulteta, Ljubljana.

Wohlfarth, R., Mutschler, B., Beetz, A., Kreuser, F. in Korsten-Reck U. Dogs motivate obese children for physical activity: key elements of a motivational theory of animal-assisted interventions, *Frontiers in Psychology*, October 2013. U.S. National Institutes of Health's National Library of Medicine.

Pridobljeno s <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3810595/>

Kratka predstavitev avtorice

Irma Golob, uni.dipl.pedag., delam kot učiteljica v oddelku posebnega programa vzgoje in izobraževanja v CIRIUS Kamnik. Štiri leta vodim in skupaj s strokovnimi sodelavkami izvajam inovacijski projekt Terapevtski pes v razredu. Sem aktivna članica Društva za terapijo z živalmi Ambasadorji nasmeha, redno predavam na njihovih seminarjih in sem članica izpitne komisije. Pripravila in izvedla sem izobraževanje za pedagoške delavce ljubljanskih šol, ki sodelujejo z vodniki psov pri svojem delu. Aktivno sem sodelovala pri izvedbi seminarja preko KATIS Terapevtski pes v pedagoškem procesu. Sem ena od pobudnic k povezovanju strokovnih delavcev pod okriljem Zavoda RS za šolstvo, ki v svoje pedagoško delo vključujejo psa.